

L'ESPELT: ORIGEN I EVOLUCIÓ

per JOSEP-VICENÇ MESTRE I CASANOVA

ETIMOLOGIA DE LA PARAULA ESPELT

La paraula Espelt, amb les seves variants “*espeut, espit, espet*”, provenen totes de les dues formes germàniques SPEUT i SPITUS, que designen totes dues una asta de llança, un ast de rostir, i objectes semblants

En un document de 1022 del Cartulari de Sant Cugat aquest terme sembla que es refereix a una part de metall en l'arada, prop de la rella, potser l'espigó: “*relia cum suo aper, espidi ferreo*” (potser hauria valgut més separar “*cum suo aper e spidi ferreo*”, puix que tant “*relya*” com “*aper*” estan en català pur i per tant no és estrany que hi hagi “*e*” i no la conjunció llatina “*et*”).

En l'inventari d'Anfós el Magnànim de l'any 1417 tenim, en canvi, la forma bàsica “*speut*” amb la “*u*” consonantitzada en “*l*”, a la manera de “*delme, arrel, malalt,*”, i amb el significat de llança porquera, asta o bastó: “*item una lansa en què ha una ferra, que serveix al dit senyor con va a cassa de munt; item un spelt que servex al dit senyor per la damunt dita rahó*”. (1)

Alcover-Moll suggereix que vingui d'aquest mot el nom del veïnat o llogaret de l'Espelt. Per tant, es tractaria d'una aplicació toponímica i antroponomàstica d'espelt, que com hem vist, significa llança porquera, asta o bastó d'un ferro ample i punxagut que servia per a la caça major. (2). Joan Coromines sembla defensar aquesta possibilitat tot considerant que en una visita efectuada a l'Espelt, va observar el paisatge de terrers cantalluts, on l'erosió sovint deixa cons esprimatxats, a manera d'agulles. Aquesta visió del terreny sembla tenir un fort paral·lelisme amb el terme spelt, usat per anomenar diverses eines metàl·liques, totes de forma llargaruda o punxent i de figura comparable a un espigó o ast.(3)

Per altra banda el terme Espelt ha estat entroncat segons el diccionari Aguiló com un sinònim de “cosecha”, en els segles XV i XVI, ja que amb tota seguretat es tracta d'una errada de còpia per splot.

(1) Joan COROMINES. *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, III. Curial Edicions Catalanes. Caixa de Pensions. Barcelona, 1982. pàg. 636-637.

(2) Mn. Antoni ALCOVER- Francesc de B. MOLL, *Espelt*, “Diccionari català-valencià-balear”, V. Editorial Moll. Palma de Mallorca, 1980. Volum 5. Espelt, pàg. 406-407.

(3) Joan COROMINES. *Diccionari etimològic*..., III, pàg. 636-637.

També ha estat entroncat erròniament amb el terme espelta, una planta gramínia, mena de blat de baixa qualitat. D'espelta n'hi ha de dues varietats: una que en cada boll té un gra i l'altra que en bolls units té dos grans agafats. Antigament se'n feia pa; avui ja no s'empra més que per a aliment del bestiar. Prové del llatí spelta, del mateix significat.(4)

Com a darrera possibilitat, tot i tractar-se de la més improbable, cal citar la versió de Mn. Amadeu Amenós i Roca (5), que afirma que en diverses escriptures en referir-se a aquest castell diuen "*in castro in specil.lis col.locato*", que vol dir castell alçat en el lloc dels mirallets, ja que "*specil.lum*" és el diminutiu de "*speculum*", que vol dir mirall. El que no podem apreciar però és el per què de l'aplicació d'aquest nom ni la referència documental esmentada, tot i que els vocables espills o miralles, considerats segons Balari com talaies i torres de guaita, apareixen associats als de guàrdies i guardioles, edificis destinats a la protecció pública i a la vigilància dels camins principals.(6)

En referir-nos al llinatge d'Espelt, avui el trobem existent a Girona, Rabós, Berga, Avià, Borredà, Brocà, Vic, Moià, Olost, Calella, Mataró, Barcelona, Igualada, Blancafort, Salsadella, Coves de Vinromà, Sant Mateu, etc ...

(4) ALCOVER-MOLL. *Diccionari...* pàg. 406-407.

(5) Mn. Amadeu AMENÓS I ROCA. *Etimologia dels pobles de la comarca d'Igualada*, CECl, Igualada 1957.

(6) ALCOVER-MOLL. *Expill*, "Diccionari...", V, pàg. 429. *Miralla*, VII, pàg. 445.

Tot i que durant el primer terç del segle VIII Catalunya restava sota el domini musulmà, l'ocupació del territori no va ser ni de bon tros homogènia ni equilibrada. Concretament a la comarca de l'Anoia la presència àrab es va caracteritzar per la seva brevetat i feblesa. Un cop iniciat el procés de repoblació des de la Catalunya Vella, el territori de la comarca es va convertir en una terra de frontera, sensiblement buida, erma i perillosa. (1)

En la primera repoblació, la del comte Borrell d'Urgell, del final del segle VIII i principis del IX, la comarca del Bages així com la d'Osona, sembla que quedaven vinculades als comtats de Cerdanya-Urgell, però en la segona, endegada pel comte Guifré a partir del 878, hom creà uns comtats nous, el d'Osona primer i després el de Manresa, com una marca del comtat osonenc, i com a tal s'anà expansionant per la frontera ponentina cap a Lleida.

L'agudesa política del comte Guifré i la seva empena repobladora (878-897) li féu veure que calia assegurar el control del territori que avui coneixem com l'Anoia, i aleshores creà una avançada militar des de la Conca d'Òdena fins arribar a Queralt. La creació d'aquesta frontera tan allunyada i poc poblada es troba confirmada en documents posteriors.

Així queda clar que el comte Guifré no sols defensà la línia del Llobregat-Cardener, sinó que ocupà, almenys militarment, tota la vall del riu Anoia i prengué posicions sobre la conca de Barberà.(2) . Poc després de la segona meitat del segle X la repoblació cristiana restà consolidada a la zona central i sud de la comarca de l'Anoia.

És doncs en aquest període quan cal centrar les primeres referències del castell termenat de l'Espelt, inclòs dins del comtat de Manresa. A inicis del segle X, vers el 925 trobem a Sal.la -membre de la família vescomtal del Conflent i emparentat amb la d'Osona, car era fill del vescomte Unifred del Conflent, i potser germà del vescomte Ermemir d'Osona- endegant un seguit de repoblacions tant de terres com de castells, aquests a la frontera, i tant al comtat de Barcelona, com als de Manresa o d'Urgell. En el de Manresa coneixem la seva actuació repobladora al castell de Maians - antigament anomenat Guardiola de Sal.la-, possiblement al de Guardiola, i al d'Òdena i més clarament al de l'Espelt, al de Clariana i al de la Roqueta.

Fou també aquest Sal.la, un vicari comtal, fundador del monestir de Sant Benet de Bages, qui vers l'any 955 havia fet noves aprisions en el terme d'Òdena i al castell de la Roqueta (Tous), que més tard (any 960) fou confirmat pel comte Borrell II, a Isarn, hereu de Sal.la.(3)

Retroblem de nou al castell de l'Espelt en una important resolució datada el 28 de maig del 996, quan els comtes de Barcelona, Ramon Borrell i la seva muller Ermessenda, acompanyats d'altres magnats notables, pronunciaren sentència amb els

(1) Flocel SABATÉ i CURULL, *El marc històric*, "Catalunya Romànica"XIX, Fundació Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1992, pàg. 304.

(2) Josep-Vicenç MESTRE i CASANOVA. *Sant Jaume Sesoliveres d'Igualada*. CECI. Secció d'Història Medieval. Quaderns-2. Març 1992. pàg. 19.

(3) Antoni PLADEVALL. *Sal.la*, "Gran Enciclopèdia Catalana". Volum 13.

judges de la cort a favor de la venerable Sesnanda, vídua de Guifré, la qual es queixava que Bonfill, fill de Senfred, li pertorbava la possessió dels delmes dels alous dels castells d'Òdena, Speuto -Espelt- i Serraïma, que el seu marit Guifré li deixà en testament.(4)

El 1014 el lloc i domini de l'Espelt fou donat per Sesnanda, senyora de Guardiola a Sant Pere de Vic.(5).

D'aquesta manera el va rebre l'ardiaca Riculfo, principal dels diaques de l'església de Vic, qui el va mantenir fins a la seva mort, quan el bisbe Oliva el va entregar al successor en l'ardiaconat, Gerbert Guifré. En aquesta ocasió es van moure els canonges de Sant Pere, pretenent que el mencionat castell de l'Espelt era de la Canònica i no de l'ardiaca.

S'inicià a instància del bisbe Oliva un plet per delimitar la possessió del castell. Finalment el 18 d'abril del 1031 fou adjudicat a la dotació del canonge ardiaca de Vic.(6) Aquesta sentència va tenir lloc a l'Audiència de Sant Pere de Vic, en presència del bisbe Oliva i actuant com a jutge Guifré, davant de l'ardiaca i dels referits canonges; ambdues parts desitjaven la possessió de l'Espelt, que segons consta havia estat donat per una dona de nom Sesnanda, ratificant els documents anteriors del 996 i 1014.

D'altra banda en la sentència apareix el terme "*Audientia*", que és el nom amb què generalment es designava al tribunal del segle XI. La composició dels tribunals no presenta un nombre determinat de membres, inclús pot succeir que aquests s'incrementin al llarg del judici. Aquests tribunals solien celebrar les reunions en palaus, esglésies o inclús a l'aire lliure.

Els jutges són durant la celebració del judici elements merament passius, limitant-se a escoltar les declaracions dels testimonis i a veure les proves documentals que presenten els litigants, per després dictar sentència com a únics dipositaris de la Llei. La resta de membres del tribunal es limiten a ratificar i donar autoritat a les sentències donades pels jutges, que han rebut els seus nomenaments dels comtes. Les al·legacions per part del demandant i del demandat es fan de forma oral, sense que apareguin en els documents les averiguacions ni formes inquisitives per part del jutge o d'altres membres del tribunal.

Les proves que es presenten per fer valer les respectives pretensions són de dos tipus: documental i testifical. En el document que estem analitzant, la prova testifical, en mans de dos testimonis, adquireix més importància, encara que per això no es deixen de costat les proves documentals.

(4) Bonaventura PEDEMONTE i FALGUERA. *Notes per a la Història de la Baronia de Castellvell de Rosanes*. Barcelona 1919, pàg. 83.

(5) Antoni PLADEVALL. *Parròquies centenàries: Santa Magdalena de l'Espelt*. "Full diocesà".

(6) 1.- Maria del Carmen ÁLVAREZ MÁRQUEZ. *La Baronia de la Conca d'Òdena*. Fundació Noguera. Barcelona, 1990, pàg. 47.

2.- Amadeu AMENÓS, Pbro. Canònic de Vic. *Santa Magdalena del Espelt y su castillo*. "IGUALADA". 20 setembre 1952. Año XI. núm. 561.

3.- Amadeu AMENÓS, Pbro. Ecónomo- Arcipreste. *Relaciones del Abad-Obispo Oliva con nuestra comarca*. "VIDA", Abril 1947. núm. 16. Año II.

El veredict que el jutge Guifré fa, imposant una multa per aquell que atenti en contra, no està basat en cap raó legal, sinó que és simplement el resultat de les proves presentades: explícitament, la declaració dels testimonis, i implícitament, els testaments d'Onofre i Sesnanda.

Gràcies a aquest document, a aquesta sentència, sabem que el castell de l'Espelt, ubicat al terme del castell d'Òdena, era propietat de Guillem Guifré, en virtut de la donació feta per Onofre de Guardiola, donació que va confirmar a la seva mort la muller d'aquest darrer, de nom Sesnanda. El senyoriu restarà a partir d'ara en mans de l'ardiaca de Vic.(7)

L'any 1085 trobem una cessió de drets dels senyors de l'Espelt a Òdena i a Igualada: "*ad librum sancti Petri de Odena modios II vini, et ad librum sanctae Mariae de Aqualatae, modios II ...*" (8)

No és fins el primer any del segle XIII quan retrobem notícies relatives al castell de l'Espelt, tot i que la propietat segueix en mans de Vic. El 19 d'abril del 1200, Ramon de Cervera, reconeix que durant llarg temps ha comés injustícia envers l'Església d'Osona pel "*castro de Espelto*", que havia pres per la força, "*quod ei contra iusticiam per violentiam auferbam*". Al·ludeix als documents que avalen els drets de l'Església sobre l'esmentat castell, que des d'antic pertany a l'ardiaca, fent referència a la donació d'Onofre i Sesnanda i des de la concessió de Ramon, comte de Barcelona, feta l'any 996. Ramon de Cervera ara ho restitueix en mà de l'ardiaca Bernat d'Aguiló i del bisbe Guillem de Tavertet, de l'Església vigatana; per la renúncia rep de l'ardiaca 100 auris. L'escriptura duu, preferentment, la signatura del rei Pere "*el Catòlic*": "*Petri regis Aragonum ey Comite Barch., qui hoc laudo, concedo et propria manu firmo*".(9)

El mateix 19 d'abril de 1200, el bisbe de Vic i l'ardiaca abans esmentats, reben com a germà i canonge a Ramon de Cervera i li donen en benefici personal el castell de l'Espelt, amb la condició que li reti homenatge i no el pugui alienar, i després de la seva mort, reverteixi de nou a l'Església de Vic.(10). Recordem d'altra banda, que el bisbe de Vic, Guillem de Tavertet, era també en aquest període, senyor alodial del castell de Montbui, i Guillem de Cardona n'era el senyor útil.

El 7 de maig de 1213, el mateix Ramon de Cervera, dóna potestat del castell de l'Espelt al nou ardiaca, Dalmau, i li ret homenatge de fidelitat. Actua com un dels testimonis Ramon Ferrari d'Òdena.(11)

Uns anys després, el 8 de juliol de 1227, de nou Ramon de Cervera defineix a l'ardiaca Dalmau i a l'Església de Vic, el castell i vila de l'Espelt. En aquesta fixació apareix ja el seu fill, Guillem de Cervera.(12)

(7) Josep-Vicenç MESTRE i CASANOVA. *Història del castell d'Òdena. Dels orígens al segle XII*. Ajuntament d'Òdena. Òdena, 1988. pàg. 56-58.

(8) Llibre parroquial de Sta.Magdalena de l'Espelt. Aplec de cites antigues de l'Espelt. Arxiu Capitular de Vic, calaix 9. Episcopologi II, núm 77. Cf. Godiol "Els primitius". Vol.III pàg. 32.

(9) 1.- Arxiu Capitular de Vic, calaix 9. Perg. bisbe Guillem de Tavertet. s.n.

2.- Maria del Carmen ÁLVAREZ MÁRQUEZ. *La Baronía...* pàg. 103-104.

(10) Íd., pàg. 105-106.

(11) Íd., pàg. 113-114.

(12) Íd., pàg. 123-124.

Nou anys després, el 13 de març de 1236 és Berenguer de Castellolí, la seva mare Arsenda i la seva germana Saura qui defineixen a l'ardiaca Dalmau i a l'Església de Vic el castell de l'Espelt, desapareixent tota relació amb la família dels Cervera.(13)

És en aquests primers anys del segle XIII quan amb tota certesa, i així ho corrobora la documentació, ja no podem considerar al castell de l'Espelt com un castell termenat sinó com una *domus* que centra un nucli de població. Com afirma el Dr. Flocel Sabaté, "entre mitjan segle XII i el començament del segle XIII, el nou context feudal estimula la construcció de noves fortaleses o la remodelació d'anteriors: les *domus*, enteses com una casa fortificada que centra un alou o una població petita i que en ocasions pot arribar a desvincular-se definitivament del castell en el terme del qual sorgeixen, tot i que d'altres vegades el lligam es manté ben estret, com a l'Espelt."(14)

És en aquest any 1236 quan un Òdena, Ramon Guillem III, reconeix haver-se emparat injustament del castell de l'Espelt. El 9 d'agost, el bisbe de Vic, (sant) Bernat Calvó intervé en els pactes convinguts per la "*domum sive fortalitiam de Spelt cum suis terminis*", entre el d'Òdena i l'ardiaca Dalmau. Ramon Guillem III d'Òdena confessa haver-se apoderat injustament i sense cap raó de l'indret de l'Espelt, el qual havia estat de Ramon de Cervera, ja difunt; en fa definició com a alou lliure i franc a l'ardiaca i a l'Església de Vic, amb la prohibició que no puguin vendre'l ni alienar-lo a cap laic i els permet que puguin construir o refer la dita fortalesa. Els defineix a més, tots els danys i homicidis que fins el present dia li haguessin ocasionat, i promet que no els causarà cap dany des del castell d'Òdena, ni a la fortalesa de l'Espelt ni als seus homes. L'actuació de la família odenenca en aquest indret havia d'haver estat força greu ja que el document qualifica als actes realitzats pels Òdena com "*malefacta et homicidia et dampna*".

Ara, però, Ramon Guillem III d'Òdena assegurava que des del seu castell d'Òdena cap dany existiria contra el casal o força de l'Espelt; pel contrari, s'estableix que uns i altres surtin junts en sometent: "*homines autem de Spelt exeant ad sonum castri de Odena, et homines castri de Odena exeant ad sonum hominum de Spelto*". L'ardiaca per la seva banda expressa la seva bona voluntat donant-li un cavall valorat en 1.000 sous de Barcelona i promet en nom seu i en el de l'Església de Vic, no causar dany ni a Òdena ni als seus homes, i observar totes les convinençes fetes pels seus predecessors, determinant-li, per la seva banda, tots els danys i homicidis que ell i els seus homes li hagin ocasionat.(15)

D'altra banda hem de recordar que l'any 1200 el bisbe de Vic era senyor alodial de Montbui i Guillem de Cardona era el seu senyor útil. Guillem de Cervera, el 1213, va jurar fidelitat a l'ardiaca de Vic. No ens ha d'estranyar doncs que a la mort del Cervera, Guillem de Cardona, el 20 de març de 1238, concedeixi i defineixi el feu que

(13) Íd., pàg. 135-136.

(14) Flocel SABATÉ I CURULL, *El marc històric*, "Catalunya Romànica", XIX, Fundació Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1992, pàg.319.

(15) 1.- Maria del Carmen ÁLVAREZ MÁRQUEZ. *La Baronia...* pàg. 136

2.- Montsenyor Eduard JUNYENT. *Diplomatari de Sant Bernat Calvó*. Reus, 1956. pàg. 60-61

3.- Pere CATALÀ- V. CARBONELL. "Castells Catalans". Volum V. Comentari marginal. pàg. 457.

aquest tenia a Òdena, atorgant-lo al mateix Ramon Guillem III d'Òdena, quan aquest feia poc temps que reconeixia haver-se apoderat injustament del castell de l'Espelt.(16)

El 22 de maig de 1247, Bernat de Tornamira, Bernat de Coll i Pere de Gualba, dicten sentència arbitral en la causa suscitada entre el bisbe de Vic, Bernat de Mur, i l'ardiaca Gilabert, sobre la possessió de la vegueria de la vila de Vic i del castell de l'Espelt.(17)

La dependència eclesiàstica de l'Espelt s'acreditava l'11 de setembre de 1279, quan Ramon d'Anglesola, bisbe de Vic, nomena com el seu administrador i procurador a Maimó de Castellolí i li assegura 1.000 sous anuals a "violario" sobre les rendes i drets dels castells de Montbui, Tous, i mas de Cucala, el lloc de l'Espelt i d'altres llocs pertanyents a la batllia de Montbui.(18)

El 8 d'agost de 1302, Guillem de Falconera, batlle del bisbe de Vic a la Conca d'Òdena, protesta davant d'Arnaldo Zabata, batlle del vescomte Ramon Folc VI de Cardona a la conca d'Òdena, i el requereix perquè entregui de nou a Ramon Espelt, castlà i batlle del castell de l'Espelt, un jueu que aquell tenia presoner, ja que li va prendre en perjudici i injúria del bisbe i Església de Vic: "*Ego Guillelmus de Falconera, baiulus domini Vicensis episcopi in Concha de Otina, dico et protestor uobis Arnaldo Zabata, baiulo in castro Otine pro nobili domino Raymundo Fulconis, quod uos in hac presenti die extraxistis violenter de castro Cespelt, , quod uos est alodium franchum et liberum domini Vicensis episcopi et Vicensis ecclesie, quendam iudem quem Raymundus Cespelt, castlanus et baiulus dicti castri de Cespelt, captum ibidem detinebat propter aliqua malefficia que dicitur ibidem commississe. Quare ex parte ipsius domini episcopi et ecclesie Vicensis vos requiro quod dictum iudem reddatis et reducatis in dictum locum et castrum de qua ipsum extraxistis uel ipsum iudem restituatis dicto Raymundo Zespelt uel mihi tanquam baiulo ipsius domini episcopi, cum predictus iudem inde extraxeristis in preiudicium et iniuriam supradicti domini episcopi et ecclesie Vicensis*". (19)

EL CASTELL DE L'ESPELT, PATRIMONI REIAL

Com hem pogut corroborar, el castell de l'Espelt, així com els seus veïns de Montbui i Tous, tingué gairebé des del seu origen una vinculació directa amb el patrimoni del bisbat de Vic, tot i que aquesta situació es veié alterada en entrar el segle XIV. Tant és així que el 6 de febrer de 1318, el Papa Joan XXII ordena a l'arquebisbe de Tarragona, aleshores Eximio de Luna, que investigui si la permuta dels castells de Montbui, Ocelló, Tous, Calaf i l'Espelt, que s'ha tractat entre el bisbe de Vic i el rei Jaume II és beneficiosa per a l'Església de Vic i li envii sense demora un informe sota el seu segell, perquè sàpiga què és el que ha de fer. Aquesta ordre del Papa, emesa a Avinyó, va ser ràpidament complerta per l'arquebisbe tarragoní, el qual va emetre

(16) Maria del Carmen ALVAREZ MARQUEZ. *La Baronia*.... pàg. 137.

(17) Íd., pàg. 166.

(18) Cúria Fumada de Vic. Manual 1277 a 1282, folis 48 vº-49.

(19) A.D.M., Sec. conca, leg. 6, doc. núm. 336.

un informe favorable a la mencionada permuta.(20) D'aquesta manera, un dissabte 17 de març de 1319, el castell de l'Espelt fou transferit al patrimoni reial a canvi d'una renda perpètua; el document fou signat a Barcelona per Berenguer de Guàrdia, bisbe de Vic i Jaume II, incloïa els castells de Montbui, Ocelló, Tous i l'Espelt, a canvi de 3.000 sous de renda anual, assignats en diferents llocs: "... *super concambio inter nos faciendo de castris de Montboy, de Ocilione et de Tous et de Spelto cum suis iuribus vniuersis in Cathalonia infra Vicensem diocesem apud Concham de Otina constitutis, que nos dictus episcopus pro concambio huiusmodi per alodium franchum et liberum vobis dicto regi et uestris traderemus pro tribus solidis monete Barchinone perpetue de terno rendualibus...*". (21)

Un any després de la signatura de la permuta, el 23 de maig de 1320, en un document emès des de Vic, el Capítol de l'Església vigatana dóna el seu consentiment i aprovació perquè el castell de l'Espelt s'inclogui a la referida permuta, donant-ne la possessió corporal al rei.(22)

Per haver estat inclòs l'Espelt en el lot de castells que foren permutats amb el monarca, el 7 d'abril de 1321, Berenguer de Guàrdia, bisbe de Vic, mana a Bernat de Castellolí, aleshores castlà del castell de l'Espelt, que presti homenatge i jurament de fidelitat al rei o a l'infant, com a procurador general de Catalunya.(23)

Per la seva banda, des de Girona, el 8 de juliol de 1321, el rei Jaume II, promet als prohoms i universitats de Montbui i de l'Espelt que en cap cas donarà, vendrà, commutarà ni es desprendreà d'aquests llocs sinó que, tot al contrari, sempre romandran annexionats a la Corona Reial.(24)

Uns dies després, el 19 de juliol de 1321, també des de Girona, l'infant Alfons, fill de Jaume II i com ja hem mencionat anteriorment, procurador general de Catalunya i comte d'Urgell, promet que mai no separarà ni alienarà aquests castells de la Corona Reial, reiterant la promesa feta pel seu pare.(25) Aquest document fou inclòs al Llibre de Privilegis d'Igualada per tractar-se d'un document força important per tal d'evitar el setge de possessions senyorials -Òdena, Claramunt, Montbui- que encerclaven la població igualadina.

El 27 de juliol de 1321, Ferrer de Lillet, batlle general de Catalunya en nom del rei, ordena a Berenguer de Lirana, notari públic de Barcelona, que vagi a la ciutat de Girona amb tots els documents referents a la permuta de castells que va tenir lloc en 1319 entre Jaume II i Berenguer de Guàrdia, bisbe de Vic, especialment els referits al castell de l'Espelt.(26)

A Girona també, uns dies després, el 3 d'agost de 1321, Berenguer de Guàrdia, en compliment del document de permuta que va fer amb el rei Jaume II, després

(20) A.C.A., Bulas Joan XXII, leg. 29, doc. núm. 25.

(21) A.C.A., Armari de Cervera. Sach. D, núm. 257.

A.C.A., Sec. Canc., reg. 218, fols. 17 r- 24 r.

(22) A.D.M., Sec. conca, leg. 6, doc. núm. 339.

(23) A.D.M., Sec. conca, leg. 6, doc. núm. 341.

(24) A.C.A., Sec. Canc., reg. 220, fol. 55 r.

(25) A.C.A., Sec. Canc., reg. 384, fols. 181 r- 182 r.

(26) A.C.A., Sec. Real Patrimoni, Batllia, clase 7º Ab-1, fol. 11 r.

d'haver rebut autorització del Capítol de l'Església de Vic, li dóna i concedeix el castell de l'Espelt que està ubicat a la conca d'Òdena, en franc i lliure alou amb totes les seves pertinences.(27)

EL CASTELL DE L'ESPELT SOTA EL DOMINI DELS CARDONA

Tanmateix, qui ho havia de dir!. Gairebé no havia transcorregut mig any quan el monarca venia els castells de Montbui, Òdena i l'Espelt, al vescomte de Cardona. En un document emès a Tarragona el 15 de desembre de 1322, Jaume II, incomplint la seva promesa, ven a Ramon Folc VII de Cardona, els castells de Montbui, Ocelló i l'Espelt, que li pertanyien en virtut de la mencionada permuta que va fer amb Berenguer de Guàrdia, bisbe de Vic. La venda es realitzà per 70.000 sous que el vescomte en compliment d'una ordre reial, entregà a Francesc Ferriol, "*expensor*" de l'infant Alfons: "... *castrum seu locum uocatum de Spelto, situm in Concham Otine, terminis, pertinentiis et iuribus vniuersis et cum directo dominio...*"(28) El mateix dia trobem una carta de pagament emesa per Jaume II en favor del vescomte de Cardona dels 70.000 sous que ja havien estat entregats al mencionat Francesc Ferriol.(29)

Paral·lelament veiem com el 19 de novembre de 1320, Jaume II ratificà la promesa de no alienar mai ni ell ni els seus successors la vila d'Igualada, promesa ja realitzada el 1235 per Jaume I, el 1299 per Jaume II i posteriorment el 1373 per Pere III. Igualada, com hem vist anteriorment, mostrava gran interès per tal que les poblacions que l'envoltaven restessin també en mans del monarca i no sota la jurisdicció dels Cardona. En passar Montbui i l'Espelt a la jurisdicció reial, Igualada va veure possible lliurar-se dels constants conflictes amb la casa dels Cardona; amb tot, les seves expectatives es malograren ràpidament quan el monarca va vendre els mencionats castells al vescomte Ramon Folc un any després.

És també en aquest període quan la vila d'Igualada realitzà constants esforços per aconseguir que Òdena fos població reial. Així l'any 1336 el rei Pere III promet i jura als prohoms d'Igualada que mai no alienarà "*lo fortissim*" castell d'Òdena, un cop conquerit per la força de les armes - "*manu militari*" - pel seu pare Alfons IV, a títol d'execució de justícia. Poc temps va mantenir el rei la seva promesa ja que el 9 de maig de 1337, els jurats d'Igualada sol·licitaren a Guillem de Castellolí, que tenia el castell en nom del rei, que no l'entregués de nou als Cardona, els quals el posseïren fins l'1 de març de 1338; en aquesta data el rei Pere III entrega el castell d'Òdena a Pere Grisó, veí d'Igualada. El 7 d'agost de 1339 el rei ordena als habitants d'Òdena que li prestin jurament de fidelitat. El 25 de novembre de 1340 el rei fa entrega del castell a Ramon Ferrer d'Aldorrells, habitant d'Òdena. Els Cardona però, no es van conformar amb la pèrdua d'Òdena i varen acudir als tribunals. Mentre durà el plet el castell fou

(27) A.D.M., Sec. conca, leg. 6, doc. núm. 340.

(28) 1.- A.C.A., Sec. Canc., reg. 223, fols. 151 r- 157 r. Batllia, clase 4º - 23 f. 3 vº.

2.- Francisco MONSALVATJE Y FOSSAS. *Noticias Históricas del Condado de Besalú*. T.XIX. pàg. 238.

(29) A.C.A., Sec. Canc., reg. 223, fol. 157 r.

encomanat a la universitat d'Igualada. El 17 de juny de 1347 el rei intentà de nou retornar el castell d'Òdena als Cardona, davant la protesta i indignació dels igualadins. Les dificultats amb què es troba el rei fan que sol·liciti suport dels Cardona als quals entrega a canvi els castells d'Òdena i Aramon, faltant a la promesa feta a Igualada. El maig de 1352, un cop superades les amenaces que atemptaven el poder reial, va retornar el castell d'Òdena al seu patrimoni i protecció. Amb la confirmació per part del rei Martí el 1400 de la sotsvegueria d'Igualada, Igualada va veure el seu poder augmentat sobre els territoris dels Cardona i s'inicià una supremacia del poder reial i la del seus municipis.(30)

Retornant al castell de l'Espelt, veiem com un any després que el rei el vengués a Cardona, el 13 de gener de 1323, Jaume II ordena a Burdo de Rosanes, batlle reial a Igualada i a Montbui, que doni possessió al vescomte Ramon Folc VII de Cardona dels castells de Montbui, Ocelló i l'Espelt, que li ha venut, i, un cop donada, cesi com a batlle en aquests llocs, i li faci igualment entrega del present document i en retengui per a si una còpia si així ho desitja.(31)

El mateix mes, el 21 de gener de 1323, en un document signat a l'Espelt, Burdo d'Òdena, procurador del vescomte Ramon Folc VII de Cardona, presenta una ordre de Jaume II a Burdo de Rosanes, com hem vist abans, batlle reial de la vila d'Igualada i del castell de Montbui, en la qual se li dona la possessió del castell de l'Espelt (32). L'acte es celebrà a la casa de Bernat de Castellolí a l'Espelt, essent-hi presents com a testimonis els habitants de l'Espelt, Pere Bertran, Pere Ponç, Pere Ferrari, Arnald Cors i Arnald Manresa. El procediment seguit fou el següent: *"Io en Bort de Rosanes, per nom et per part et per auctoritat del senyor rey et per manament seu, met et pos vos en Bort Doden, procurador del noble en Ramon Folch et per nom del dit noble, en possessio de dret et de feyt daquest lloch dez Espelt et de tot ço quel senyor rey ha en aquest lloch e a el se partanyn per raho del cambi feyt entre lo senyor rey e lo senyor bisbe de Vich. E de part del dit senyor rey dit e man als homes habitants en aquest lloch dez Espelt, presents e absents, que al dit noble ho a qui el voldra pareschen, responen e obeschen de tot ço que al senyor rey deuen e son tenguts respondre e que sequeschen e complaschen tots coses en la carta de venda quel senyor rey ha feita al dit noble contengudes"*; a continuació Burdo d'Òdena afirmà: *"E io Bort Doden axi com a procurador del noble en Ramon Folch per nom del reeb aquesta"*. Els habitants assistents a l'acte, un cop finalitzats els respectius parlaments, cridaren a una: *"Çespelt per en Ramon Folch!"*, i després, *"¡Cardona, Cardona, Cardona!"*. D'aquesta manera l'Espelt restava de nou en mans de la casa dels Cardona, abandonant la protecció reial que tant desitjava la vila d'Igualada.

El 28 de gener de 1323 el rei encara devia part de la quantitat que havia acordat amb el bisbe de Vic en la permuta del castell de l'Espelt, tot i que aquest restava ja en mans dels Cardona. Per subsanar aquesta deficiència, Jaume II ordena a Ferrer de Lillet, batlle general de Catalunya, que entregui a Berenguer de Guàrdia, bisbe de Vic, tots els censos que té i percep a la vila de Cervera fins a completar els 1.600 sous que li resten per assignar dels 3.000 pels quals permutà els castells de Montbui, Ocelló i

(30) Josep-Vicenç MESTRE i CASANOVA. *Història del castell d'Òdena. Del segle XII fins al segle XIX*. Treball inèdit.

(31) A.C.A., Sec. Canc., reg. 223, fol. 157 r.

(32) A.D.M., Sec. conca, leg. 7, doc. núm. 418.

l'Espelt, segons consta en un document emès el 17 de març de 1319; i si no fossin suficients els censos de Cervera, assigni el que falti sobre la vila i terme de Terrassa, segons va quedar establert al document de permuta.(33)

Un mes després, el 15 de febrer de 1323, Bernat Pallarés, notari públic de Barcelona, va aixecar acta notarial que certificava que Ramon Borrell, rector de l'església de Vic, presentava l'ordre emesa pel rei a Ferrer de Lillet, batlle general de Catalunya, el qual va assignar 1.280 sous sobre les rendes de Cervera.

El 12 d'agost de 1326, el vescomte Ramon Folc VII de Cardona com a senyor del castell de l'Espelt, dóna en emfiteusi a Bernat de Castellolí el mencionat castell a canvi d'una pensió anual de 270 sous barcelonins que haurà de pagar per Nadal i amb les condicions següents: (34)

- 1.- Que no podrà exigir altre servei que una *questia* o tribut anual de 100 sous,
- 2.- que ningú no té dret a fer la guerra o la pau des d'aquell castell i que a la seva mort reverteixi en poder del vescomte de Cardona,
- 3.- i per la seva part Bernat de Castellolí, promet pagar la pensió anual estipulada i complir tots els termes establerts.

A la mort del vescomte Ramon Folc VII de Cardona, el succeí el 1333 com a senyor de l'Espelt, el seu germà Hug I. És en aquest any quan consta com a feudatari de l'Espelt, el comte de "*Çavalla*" -Savellà del Comtat-, tot i que un any després Hug I ratifica l'emfiteusi atorgada pel seu germà a Bernat de Castellolí.(35) Concretament, des de Cardona, el vescomte Hug I, emet un document datat el 12 de març de 1334, en el qual diu que atenent que Bernat de Castellolí va rebre en emfiteusi de per vida el castell de l'Espelt, a canvi d'un cens anual de 270 sous barcelonins a pagar per Nadal i sota les condicions anteriorment esmentades, i amb la súplica que el propi interessat li va fer perquè se li atorgués a perpetuïtat, li fa donació inalienable en emfiteusi a ell i als seus descendents del mencionat castell de l'Espelt, a canvi del mateix cens i sota les mateixes condicions, retenint per a sí la jurisdicció civil i criminal i la potestat del castell. Bernat de Castellolí per la seva part promet pagar la pensió anual en la data establerta i donar la potestat quan li sigui requerida.(36) Hem de recordar que el contracte d'emfiteusi s'estableix quan un senyor dóna a una altra persona -emfiteuta-, en aquest cas Bernat de Castellolí, el domini útil d'una cosa immoble, perpètuament o a llarg termini, per tal que sigui millorada, retenint-ne el domini directe, a canvi de rebre un cens o altres prestacions. Cal destacar que aquest tipus de contracte sorgí per tal de millorar terres incultes o ermes i fins i tot casalots o masos en ruïna.

El diumenge 17 d'abril de 1334, Bernat de Castellolí, com a castlà del castell de l'Espelt, presenta als habitants del mencionat castell el document del vescomte Hug I de Cardona, pel qual li fa donació perpètua en emfiteusi i ordena verbalment que compleixin el mandat que conté. En observança del manament, els habitants de

(33) A.C.A., Sec. Real Patrimonio, Batllia, clase 6-A2, fols. 55v-60v.

(34) A.D.M., Sec. conca, leg. 6, doc. núm. 342 a.

(35) A.D.M., Conca d'Òdena, carpeta 6, llig. 13. "Libro de noticias pertenecientes al castillo de Odena y sus feudos y castanía de mucha importancia"

(36) A.D.M., Sec. conca, leg. 6, doc. núm. 343 a.

l'Espelt li presten homenatge i jurament de fidelitat (37): : “... *constitutus persona-liter in dicto castro dez Spelt in quandam sala hospicii sui viue castri predicti coram Petro Bertran, Arnaldo Sespelt, Petro Robio, Bernardeo Aguilo, Bernardo Iouer, Guillelmo Tudinelles, Pedro Tos, Bernardo Merensa, Berengario Ferrarii, Anthonio Torset, Peret Iohan, Beregario de Fons et Guillelmo Bargaylo, hominibus degentibus in dicto castro dez Spelt...*”

En un document emès a Tarragona el 7 de maig de 1341, s'enceta una nova controvèrsia al voltant del castell de l'Espelt.(38) Pere III ordena a l'infant don Jaume, comte d'Urgell i vescomte d'Àger, el seu germà i procurador general als Regnes d'Aragó, València i Catalunya, que faci el que la justícia aconselli en la qüestió plantejada entre el sots-veguer d'Igualada i la vescomtessa Beatriu de Cardona, sobre si l'Espelt ha de considerar-se castell per si mateix o pertanyent al d'Òdena. Aquest nou conflicte no és res més que l'intent dels igualadins de defensar a tort i a dret les seves intencions d'envoltar-se de possessions reials enfront del domini senyorial dels Cardona. Tres dies després, el 10 de maig de 1341, també des de Tarragona, l'infant don Jaume, en compliment del mencionat manament reial, ordena al sots-veguer d'Igualada o al seu lloctinent que, si el rei no està en posició de rebre el cens que Bernat de Castellolí està obligat a pagar per la tinença emfitèutica del castell de l'Espelt, no inquieti en la percepció del mencionat cens al vescomte Hug II de Cardona, fins que ell determini el que s'hagi de fer. A més li ordena que d'aquí a vint dies comparegui davant seu des d'on es trobi dins de Catalunya per proposar i al·legar les raons per les quals Bernat de Castellolí ha de pagar al rei i no al vescomte de Cardona, ja que aquest mateix dia ha requerit a l'altra part en litigi.(39)

El procés iniciat per la vila d'Igualada per intentar incloure el castell de l'Espelt dins del terme del castell d'Òdena, considerant-los ambdós sota la potestat reial continua i els Cardona defensen les seves possessions durant els següents anys. Així, el 26 de maig de 1341, el vescomte Hug II de Cardona i la seva mare i tutora Beatriu de Cardona, nomenen procurador cert i especial a Pere Escriba, membre de la seva casa, perquè comparegui davant l'infant don Jaume, germà de Pere III i li faci saber que el castell de l'Espelt situat a la conca d'Òdena, és un castell termenat i que el té en feu seu, Bernat de Castellolí a canvi de certes prestacions anuals, i al mateix temps li exposi les reivindicacions que té sobre la propietat i possessió d'aquest castell i dels seus censos i faci tot el necessari per defensar-ho(40). D'aquesta manera, per un document signat al Vallès, el dimarts dia 19 de maig de 1341, sabem que el mencionat Pere Escriba compareix davant de l'infant Jaume, per dirigir la qüestió suscitada entre els vescomtes de Cardona i el sots-veguer d'Igualada al voltant del cens que pagava Bernat de Castellolí pel castell de l'Espelt(41).

El problema sembla no tenir fi i el 4 d'agost de 1341, Arnald Castell, Pere Truyols, Berenguer Guarro i Ramon Pedrizo, síndics per aquest any de la universitat d'Igualada, nomenen com a procuradors certs i especials a Guillem Miquel i a

(37) A.D.M., Sec. conca, leg. 6, doc. núm. 344.

(38) A.D.M., Sec. conca, leg. 6, doc. núm. 345.

(39) Íd., (38)

(40) A.D.M., Sec. conca, leg. 6, doc. núm. 346.

(41) A.D.M., Sec. conca, leg. 6, doc. núm. 347.

Bartomeu Viastrosa perquè compareguin davant de Berenguer Plana, jurista de Vilafranca i jutge designat pel rei en la causa de l'apel·lació suscitada entre alguns prohoms d'aquesta vila, terratinents del terme de l'Espelt i Bernat de Castellolí, senyor d'aquell lloc, sobre la *questia* o tribut que aquest els exigeix per les terres que allí posseeixen.(42).

Els igualadins no cedeixen en les seves pretensions i en ocasió de la celebració de les Corts de Montsó el 1388, convocades pel rei Joan I, el consell igualadí aixecà les oportunes reclamacions al voltant de la possessió del castell de l'Espelt i d'altres del seu entorn, i acordà reclamar al rei la indemnització dels quantiosos perjudicis causats a la vila en les diverses alienacions fetes pels reis, com també pels perjudicis causats a la vila per la casa de Cardona. Amb aquesta finalitat els síndics d'Igualada presenten un "*Memorial de greuges fets pels Reis i comtes de Cardona contra Igualada*", refermant la seva oposició al jou feudal dels Cardona que encara els envoltava: "... *que com lo senyor Rey en Jacme de honrada memoria cambiás ab lo Senyor Bisbe de Vich moltes é diverses rendes, lochs é jurediccions, donant aquelles lo dit Senyor Bisbe al dit senyor Rey per la ciutat de Vich; é entre los altres lochs, donás é cambiás lo dit Bisbe al dit senyor Rey lo castell de Montbuy en fi é franch alou, é lo loch del Spelt, situat dins los termes del castell Dòdena, é la juredicció del castell de Thous: los quals castells, loch é juredicció lo dit senyor Rey tench é possehi per molt temps: é aquells aoní, ajustá é incorporá á la Corona Daragó, é al Comdat de Barcelona, é á la vila Dagualada ab privilegi quen feu, jurant que jamás les dites coses no separaria de la dita Corona, Comdat é vila*". En definitiva però, aquesta demanda d'indemnització no va prosperar ja que anys després, el 1422 trobem de nou un intent de reclamació centrat en els mateixos greuges presentats a les Corts de Montsó.(43)

Sembla que aquesta problemàtica decau quan l'Espelt queda integrat dins la sotsvegueria d'Igualada, cosa que comportà una supremacia del poder reial i de les seves viles enfront del poder senyorial i feudal representat en aquest cas per la casa dels Cardona.

És també en aquest segle XIV que trobem d'altres notícies relatives a l'Espelt allunyades del conflicte d'Igualada amb els Cardona, però que donen constància de la forta relació entre els habitants de l'Espelt i la vila d'Igualada; l'any 1337 trobem a Guillem Roig, fill de G. Roig, de l'Espelt, com aprenent de teixidor, sota el mestratge del seu germà Pere Roig, durant un període de tres anys. L'aprenent s'obligava a entregar al seu germà durant el primer any tres quarteres i mitja de forment i tres quarteres i mitja d'ordi per a la seva manutenció; els dos anys restants ja seria el mestre qui el mantindria de pa, vi i d'altres aliments, exceptuant el vestir i el calçat. D'altra banda trobem també en unes acusacions fetes contra Arnau Bonet, batlle d'Igualada pel monestir, una referència per haver donat llicència a Roig de l'Espelt perquè pugui jugar a casa seva, "é ha preses II sol".(44)

(42) A.H.M.I., "Libre Universitat" (1339-1344), fols. 28v-29v.

(43) Joan SEGURA, Pvre. *Història d'Igualada*, Volum I. Els Llibres de l'Ateneu Igualadí. Igualada, 1978, pàg. 109-116, 204-205.

(44) Íd., (43). Volum II, pàg. 18, pàg. 132.

És durant la guerra de la Generalitat contra el rei Joan II quan les informacions sobre l'Espelt adquireixen relleu de nou. El 3 de juliol de 1462, ja iniciat l'enfrontament entre els catalans i el monarca, els jurats de la vila de Prats de Rei adreçaven a la Diputació una llarga comunicació, tot avisant *"com los homes de alguns castells de aquestes parts axí com Segur, Calaf, Boxados e altres signifiquen que si ells havien lletra de vosaltres que ells guardarien les forces en nom del General;"*; acabaven certificant, *"vostres reverencies com aqui prop lo castell de Robio ha hun castell del dit Bernat Grau de Boxados apelat lo Spelt hon se diu son moltes robes e virtualles. Sta en perill hun dia no sia robat. Aço no dehim per pus sino per avis."* (45)

Els diputats contestaren amb un lletra datada cinc dies després, el 8 de juliol, en què deien: *"prengau a mans del dit General, axí com es stat fet de Robio"*, referint-se al castell de l'Espelt, afegint que les despeses per *"la satisfacció o paua dels que son anats al dit castell e dels qui son restats per custodia sua e del notari"*, fossin cobertes *"de les rendes e bens del dit castell"*. (46) Hem de destacar en arribar a aquest període que el senyor del castell de l'Espelt era aleshores Bernat Guerau de Boixadors i d'Urries, fill de Joan de Boixadors i nét del Bernat de Boixadors que el 1380 havia fet compra de les jurisdiccions al sobirà. Els consellers d'Igualada també tingueren alguna objecció a fer respecte que fos els sots-veguer dels Prats de Rei qui actués *"al lloch é casa del Spelt ..."*, com així ho notificaren als diputats en una carta emesa el 13 de juliol de 1462: *"A ohida nostra es pervengut com lo sotsveguer dels Prats ó comisari sería vengut ma armada al loch é casa del Spelt, situat dins aquesta sotsvegueria, lo qual loch es den Guerau de Boxadors, é daquí sen ha portats los bens quey ha trobats, é ha presos homenatges dels homens en nom del General: é tot açó se diría haver fet ab comissió ó provisió de vosaltres. E si axí es, vosaltres ne sebeu la veritat. Es ver que, reverencia salva, á nosaltres sembla esser fet perjudici al sotsveguer daquesta vila; que altre sotsveguer entre exercir juredicció dins los límits de sa sotsvegueria. Per çó á vos volríem suplicar volguessets fer redressar los dits affers..."* (47)

La guerra prosseguia i el rei Joan per dominar als sublevats catalans s'alià amb el rei de França. Per l'altre bàndol, com que Catalunya no podia contrarestar per si sola les forces d'Aragó i França, proclamà comte de Barcelona a Enric IV, rei de Castella, l'11 d'agost de 1462. La vila d'Igualada prestava jurament de fidelitat a Enric IV, el 15 de gener de 1463. D'aquesta manera fou enviada una guarnició comandada per Gonçalvo de Mendoza. Per al seu manteniment diversos batlles, jurats i prohoms de la comarca són obligats a aportar gran quantitat de virtualles. Entre ells cal destacar als de l'Espelt que resten obligats a contribuir amb 10 quarteres de forment, 10 de civada i 10 càrregues de palla i, als d'Òdena que han d'aportar 30 quarteres de forment, 30 de civada i 20 càrregues de palla. (48)

(45) BOFARULL. *Colección de Documentos Inéditos*. XXI, pàg. 306.

(46) Íd., (45).. pàg. 337.

(47) Joan SEGURA, Pvre. *Història d'Igualada...*I, pàg. 319-320.

(48) Íd., (47).. pàg. 345.

El 18 de juny de 1463 es realitzà l'abandó oficial del rei Enric IV, i la renúncia a ser sobirà de Catalunya, a partir de la intervenció de Lluís XI de França. L'any 1464 és proclamat comte-rei Pere, conestable de Portugal (Pere IV), nét del darrer comte d'Urgell.

No és d'estranyar l'interés mostrat uns anys abans pels jurats de la vila d'els Prats de Rei per protegir el castell de l'Espelt, i mantenir-lo addicte a la causa, en un període on les alternancies de poder eren constants i els enfrontaments armats sovintejaven, com el que es produí el 28 de febrer de 1465, a la plana d'els Prats de Rei, on Pere va voler deturar l'avanç de l'exercit de Joan II cap al Llobregat. Pere IV sortí derrotat i es retirà a la vila fidel dels Prats.

És a finals d'aquest segle XV i segons el fogatge de 1492 quan "*l'Espelt e son terme*", consta de 6 focs: Pere Ferrer, Berthomeu Ferrer, Miquel Gener, Anthoni Codinelles, Melchior Ferrer i Thomàs Mas Arnau (49), mentre que mig segle després, el 1553 ha augmentat fins a 8 focs: Pere Arnau, Bertomeu Fonts, Jaume Granera, Antoni Gavarro, Antoni Simon, Pere Ferrer, Ionot Rocha i Jaume Arnau. (50)

Durant el segle XVII l'Espelt resta encara a mans del duc de Cardona, com ho havia estat en segles anteriors. És també durant aquest període quan es reedifica l'església de l'Espelt, per substituir l'antiga de factura romànica i dedicada a santa Maria Magdalena des del segle XIV. Hem de ressenyar, tot i que ho analitzarem amb més profunditat en apartats posteriors, que l'església de l'Espelt constava encara com a sufragània de sant Pere Apòstol d'Òdena, de la qual es desvincularà al segle XIX.

OBJECTE DE LES CONFISCACIONS FILIPISTES

En el Decret de Nova Planta de Felip V del 16 de gener de 1716 es preveia la formació del "*Corregimiento de Vilafranca*", agafant com a base el territori corresponent a la vegueria del Penedès, ampliant-la a la veïna conca d'Òdena que és més o menys el que seria l'extingida sots-vegueria d'Igualada. Hem vist com anàlogament a quasi tota Catalunya predominava la jurisdicció baronial, tot mantenint la casa reial sòlids dominis en viles capitals. La mateixa història d'Igualada no és res més que un desesperat esforç per preservar la seva avantatjosa condició reial, enfront de les apetències molt explicables dels senyors de la Conca, mantenint inclús en ocasions enfrontaments amb la mateixa monarquia. Com molt bé diu el Dr. Joan Mercader, "*los señores de vasallos se llevaban la tajada mayor en el Corregimiento descrito, principalmente los eclesiásticos. En tales circunstancias es obvia en el Corregimiento de Vilafranca la parquedad del realengo residual, máxime habiéndose segregado del mismo, por una disposición inmediata posterior una lengua franja costera comprendida entre Vilanova y la Geltrú y Altafulla, municipios en su mayoría, pertenecientes a la Real Corona. Menos mal para ésta que la confiscación o el entredicho de las rentas del Abad-intruso- de Sant Cugat del Vallès, le daba pie para anexionarse temporalment la Baronía del Vendrell*".

(49) Josep IGLESIES. *El fogatge de 1492*. Fundació Salvador Vives Casajuana. Barcelona, 1991. pàg. 17, 79, 225.

(50) Josep IGLESIES. *El fogatge de 1553*. Volum I. Fundació Salvador Vives Casajuana. Barcelona, 1979. pàg. 421.

A la Conca d'Òdena el reial segrest redundaria, en canvi, en profit d'Igualada que veuria el cercle senyorial que l'envoltava notablement debilitat. Les confiscacions nobiliàries efectuades a la Conca no van afectar als poderosos Cardona, àrbitres de la zona des de temps immemorials, però la incorporació de Montbui, Vilanova del Camí i l'Espelt al reial patrimoni va reforçar necessàriament Igualada enfront de l'ambició dels primers.

En les possessions del rei sembla que va ser simple la implantació de l'Ajuntament borbònic: els Jurats canvien el seu nom pel de Regidors, nomenats directament pel "Gobernador" i la "Real Audiencia" i els "Bayles" havien de ser biennals. Els senyorius que Felip V va confiscar es van administrar de fet com a possessions reials, amb la consulta de la "Real Audiencia" als candidats a propòsit, perquè el "Capitán General" els expedís els títols corresponents de "Bayle o Regidor". En el llistat del "Real Secuestro" a més del poble de l'Espelt, restaven inclosos Monistrol d'Anoia, Rodonyà, Marmellà, Torrelles de Foix, Rubió, Montbui i la meitat de Vilanova del Camí.(51)

Les confiscacions de les possessions nobiliàries i llur incorporació al reial patrimoni decretades per Felip V, no afectà pas als Cardona-Medinaceli, per tal com havien romàs fidels a la Casa de Borbó(52). L'Espelt que durant el segle XVII restava dins la casa dels Cardona, el trobem durant el segle XVIII a mans del comte de Perelada i per tant s'inclou dins les confiscacions filipistes. Més tard, en temps de Carles III totes les possessions annexionades ara al poder reial, retornaran als seus legítims senyors.

És en aquest 1716 conflictiu que l'Espelt compta amb 49 habitants i el 1787 únicament 18, dels quals 4 eren llauradors-propietaris, i 3 eren jornalers sense terres. La disminució d'habitants era causada per la forta atracció que provocaven els centres drapers d'Igualada, Carme, La Pobla de Claramunt i fins i tot Capellades.(53)

En la descripció "*Cathaluña numerada en sos termes, en sas casas y personas*" realitzada el 1716, la quadra de l'Espelt es descrita com un lloc que "*té de llargaria 1 quart y de ample mitg, y de rodaria 3 quarts: afronta a todas parts ab lo terme de Odena; te 14 casas y 49 personas*". En la mateixa data i segons consta en la "*Descripción del Corregimiento de Villafranca del Panades*", l'Espelt, "*es un lugar, las jurisdicciones son del Conde de Çavalla, oy del Rey, y del Duque de Cardona, tiene 14 casas separadas, con 49 habitantes. Su situación es en la montaña, mal terreno, linda por todas partes con Odena*"(54). Per mitjà d'aquest document podem corroborar que a principis del segle XVIII el senyor de l'Espelt era el comte de Perelada, també comte de Savallà i que el 1716 fou confiscat pel rei, i entregat de nou a mans dels Cardona. En la mateixa situació es trobava Rubió, citat com Rubió d'Ardesa, del qual n'era senyor el comte de Savallà fins la mateixa data de 1716.

(51) Joan MERCADER I RIBA. *Los comienzos de la planta corregimental en las comarcas del Penedès i la Conca d'Òdena*. Actas y Comunicaciones de la Asamblea de Martorell. pàg. 69-86.

(52) Josep RIBA I GABARRÓ. *La Pobla de Claramunt. Evolució Econòmico-Social d'un municipi de la comarca d'Igualada*. Fundació Salvador Vives Casajuana. Barcelona, 1989. Segona Edició. pàg. 101.

(53) 1.- Josep IGLESIES. *Estadístiques de població de Catalunya al primer vicenni del segle XVIII*. Fundació Salvador Vives Casajuana. Barcelona, 1974. Volum I, II, III.

2.- Miquel TÈRMENS I GRAELLS. *Òdena*. "Història de les comarques de Catalunya. Història de l'Anoia.(I)" , pàg. 189 a 215. Edicions Selectes. Manresa, 1988.

(54) Josep IGLESIES. *Estadístiques de població ...*

Segons el cens de Floridablanca, l'any 1787 la població de l'Espelt ha disminuït, com hem vist anteriorment, fins a 18 habitants, dels quals hi ha un nen i una nena fins a 7 anys, un nen de 7 a 16 anys, 12 persones entre 25 i 40 anys, un home casat entre 40 i 50 anys i dues dones vídues també entre 40 i 50 anys. D'altra banda l'Espelt manté la seva independència civil ja que poseeix "*Bayle*" separat del d'Òdena, tot i que encara santa Magdalena depèn eclesiàsticament de la parroquial de sant Pere Apòstol d'Òdena.(55)

El 22 de gener de 1790 l'Espelt respon als "Qüestionaris" de Francisco de Zamora, redactats pels pagesos Manuel Martí i Manuel Massiph (56). Podem disposar d'un testimoni contemporani de l'Espelt del Set-cents que ens proporciona una visió de la seva situació general. És una aportació analitzada en aquest treball únicament des de la visió local però que ens ajuda a situar-nos a l'Espelt del XVIII, a observar les característiques del poble i dels seus habitants a finals de segle: "Es pueblo abierto", "...acostinado y caye aparte medio día y todos los vientos si encuentran", "A una hora del lugar de Odena y caye a solixente, Igualada caye a mediodía, y a poniente el lugar de St. Janís", "...está separado a trosos...", "hace poca planta", "Ay sinch casas", "Las casas están echas de piedra y fango", "La agua que se bebe es de pozo de todo el pueblo", "Cada uno tiene horno para cocer su pan", "La gente del pueblo es pobre y son labradores", "De mescla de centeno, cebada, legumbres, segon, se hace pan por comer" "Bastante gente ay por lo trabajo del pueblo, y tampoco no sobra", "La vestidura que llevan la gente es cáñamo y lana", "La comida que usan es coles y bledos, a certo tiempo pan sólo, y a otro tiempo se come coles y bledos sin pan", "De gallinas ay pocas, y sirven para quando ay alguno enfermo, y no se saca ningún provecho de ellas".

Aquest any 1790 l'Espelt presenta, conjuntament amb Òdena, una situació demogràfica força estable: s'han realitzat set matrimonis, i es constaten 25 neixements i 25 defuncions. D'altra banda el "Qüestionari" també reflexa d'altres aspectes en relació a la situació poblacional: "Por edad de casar no ay ninguno, y se suelen casar a la edad de treinta años, y los casados crían sus hijos" "Ay un hombre viejo y una muger vieja", "Ha nacido uno y sen ha muerto dos y las enfermedades más comunes suelen ser saciones y les aplica quina del apotecario".

En relació als diversos impostos, les respostes concreten que "Se paga ciento sinquenta y nueve libras de catastro al Rey" i "Se paga diezmo de grano de espiga y vino, y es de diez uno, y lo pagaremos al Sr. El total del pueblo se pagan veinte y nueve quarteras de grano y sinquenta cargas de vino", "Se paga a los dueños de las tierras en frutos".

L'agricultura no és diferent dels pobles del seu entorn, "Ay viñas", "Hazemos lo que sabemos, al tiempo del sambrar y las demás feinas a su tiempo", "A las tierras posemos la paja podrecida, y algunos fems que los mercamos", "Ay lagartos, escorpiones y culebras en las tierras", "Ay falta de leña; quemamos algunos sarmientos y alguna poca leña que mercan", "Lo trigo que falta lo mercamos al mercado y va a

(55) Josep IGLESIES. *El cens del Comte de Floridablanca 1787*. Part Catalunya. Fundació Salvador Vives Casajuana. Barcelona, 1969. Volum I. pàg. 271.

(56) Josep M. TORRAS I RIBÉ. *La comarca de l'Anoia a finals del segle XVIII. Els "Qüestionaris" de Francisco de Zamora i altres descripcions (1770-1797)*. Biblioteca Abat Oliba, 122. Consell Comarcal de l'Anoia, Ajuntament d'Igualada, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993, pàg. 377 a 544.

siete libras y diez sueldos por quartera" "Un grano por otro produce cada uno dos, esto es sembrando una quartera se cogen dos".

Josep M. Torras i Ribé en analitzar els rendiments dels conreus de cereals a la comarca a finals d'aquest segle XVIII, cita com hem vist, que a l'Espelt és de 2x1, dada "absolutament increïble i fora de context", deduint que "en aquestes respostes existí una forta ocultació, probablement a causa de la por que tenien els pagesos a una suposada utilització fiscal de les dades..."(57) De fet aquesta afirmació resta confirmada si comparem el rendiment atribuït a l'Espelt amb el de les terres veïnes i de característiques molt semblants com les d'Òdena (3 o 4x1) o d'Igualada (4x1).

L'any 1790 l'Espelt, a l'igual que Rubió apareixen retornats al domini del comte de Perelada. En relació a demarcació eclesiàstica constatem com l'Espelt depèn encara de la parroquial d'Òdena: "está a dicha parroquial anexo el lugar del Espelt, donde hay una iglesia pequeña dedicada a Santa María Magdalena, que nada tiene de particular", "La iglesia es sufraganea de Odena, ay Santa María Magdalena por patrona y ay cementerio"(58).

El 1797 els procuradors establerts a Igualada, amb el desig d'organitzar-se en Col·legi, feren una exposició a l'Alcalde Major de la vila en què es detalla l'estat del senyoriu en els pobles veïns a Igualada. L'informe descriu que a la vila hi ha set advocats i set escrivans públics i reials, i nombroses curies, entre les quals es troba la del "*Exmo. Sor. Conde de Perelada por los lugares y términos de Rubió y Espelt*" i també d'altres i com a més destacable "*la del Procurador jurisdiccional del Exmo. Sor. Duque de Medinaceli, que por la Conca de Odena y sus agregados contiene el crecido número de catorce pueblos apostados los más á las inmediaciones de esta villa*"(59).. És significatiu destacar que l'Espelt pertany de nou al comte de Perelada ja que durant el regnat de Carles III, mort el 1788, les confiscacions efectuades per Felip V foren retornades als seus senyors anteriors.

PORTADA D'AIGÜES A IGUALADA

Per altra banda la interdependència entre Igualada i l'Espelt fou en aquest període força estreta. Igualada hagué d'acudir a les aigües de les deus del Poal i de can Mas Arnau quan no en tingué prou amb les seves. Per això es va construir l'aqüeducte que porta l'aigua de l'Espelt a "l'Enxub" d'Igualada. Aquesta mina va ser feta amb les pedres de l'antiga muralla d'Igualada, segons el projecte de Fra Climent de Sant Martí, llec caputxí, a finals del segle XVIII.(60) El 29 de setembre de 1790, després de repetides instàncies dels regidors d'Igualada, preocupats per l'escassetat d'aigües potables per a l'abastament de la població que, en aquells moments comptava amb una font -la Fontvella-, aquest caputxí presentà a l'Ajuntament un informe detallat sobre les aigües que necessitava la població d'Igualada i que caldria reunir dels cabals

(57) Josep M. TORRAS I RIBÉ. *La comarca de l'Anoia...* pàg. 160-161.

(58) Josep M. TORRAS I RIBÉ. *La comarca de l'Anoia...* pàg. 328 i 415

(59) Joan SEGURA. Pvre. *Història d'Igualada...*1. pàg. 590-591.

(60) Ignasi M. COLOMER. *L'Espelt Monumental*. "VIDA", desembre 1950. núm. 60. Any V.

de tres fonts del terme d'Òdena: torrent i font de Mas Arnau, torrent i font del mas Pons i font del Poal. No obstant aquest treball inicial no fou fins el 12 de setembre de 1806 que el Reial i Suprem Consell de Castella va aprovar el projecte de l'obra de les fonts per al subministre de les aigües de l'Espelt a la població igualadina. Aquest mateix any es va crear una Junta per tal de portar a terme les obres; després de diverses dificultats, el desembre d'aquell mateix any foren examinades les obres de la font del Poal i fou recorregut el terreny per on havien d'ésser conduïdes les aigües a la vila. Suspeses les obres per la guerra del francès i un cop reorganitzada la Junta, el 7 de setembre de 1816 s'acordà enderrocar el portal de Custiol a l'antiga muralla d'Igualada per tal de ser reutilitzada en les obres de conducció de les aigües de l'Espelt. El 14 de setembre de 1817 es signà una escriptura de conveni per a la utilització de les mencionades aigües i els dos anys següents, 1818 i 1819 es féu cessió a perpetuïtat d'una deu d'aigua que neix en un hort de Francesc Llansana de l'Espelt i l'Ajuntament comprà a Faust Amigó una altra deu d'aigua potable que posseeix al mateix Espelt.(61)

Les despeses de l'obra anaren a càrrec de mossèn Joan Abat, segons consta en unes làpides que hi ha a la cara de migdia del Pont Xic; diuen així, sota un escut d'Igualada: "*D.O.M./Ygualada/a su benéfico hijo difunto/que costeo este Puente/el Dr. Juan Abad Pbro./Beneficiado de/su iglesia Parroquial/Profesor de Teología/en la Universidad Literaria de Cervera/en señal de gratitud/le tributa este obsequio/Año 1820*". El Dr. Abat havia mort un any abans, el desembre de 1819.

A més de l'aixecament del Pont Xic sobre el torrent de l'Espelt, es necessità la construcció del Pont Gran, l'any 1820 sobre el torrent de can Mas Arnau, on també hi ha l'escut d'Igualada però que de tan salinat s'esborra cada dia més. L'aqüeducte de l'Espelt, acabat el 1821, té una mina subterrània de prop de quatre quilòmetres i es pot transitar bo i dret, exceptuant el tercer tram que porta l'aigua d'una deu adjacent sota de cal Cesc; aquest pontet porta a les dovelles la data de 1822. D'altra banda hom diu que amb les sobres de la pedra d'aquesta mina es va construir el monument dedicat al Déu Neptú, rei de les aigües, projecte de Campeny, inaugurat l'11 de juny de 1832.(62)

PÈRDUA DE LA INDEPENDÈNCIA CIVIL: ANNEXIÓ A ÒDENÀ

També trobem a l'Espelt en ocasió de la guerra del francès. El 28 de gener de 1809, en els actes de supressió de les juntes locals, la Junta d'Igualada es trobava en circumstàncies excepcionals "*y queriendo dar a la misma una completa satisfaccion a los Pueblos del Partido*", acordà que tots els pobles nomenessin comissionats per assistir-hi "*con exposición y voto*". Òdena, Rubió, l'Espelt, Tous, Orpí, Fillol i Roqueta enviaren un comissionat cadascú. (63)

(61) Joan MARTÍ I FIGUERAS. *L'aqüeducte de l'Espelt*. "Miscel.lànea Aqualatensia/2". Igualada, 1974. CECI. pàg. 199-229.

(62) Íd., (60).

(63) Íd., (59). pàg. 652-653

D'altra banda i com afirma l'historiador Miquel Termens(64) :” *en acabar la guerra contra els francesos, aquests deixaren rera seu un rastre amb les seves idees. L'objectiu d'enderrocar l'absolutisme i crear l'estat liberal marcarà el camí dels homes més tenaços, encara que fins la mort de Ferran VII no ho aconseguiran. Una de les primeres decisions que prendran l'any 1933 serà la de crear una nova divisió administrativa per a Espanya, amb criteris de racionalitat, uniformitat i racionalització. La seva obra cabdal seran les províncies; però, amb elles, també reformaran les divisions municipals i eliminaran, bàsicament els ajuntaments més petits, agrupant-los en altres més grans i més poblats* “. L'Espelt és un exemple clar d'aquesta influència francesa en l'organització administrativa local. Al voltant de l'any 1830, quan únicament compta amb 20 habitants, perd la seva independència civil, i s'agrega al municipi d'Òdena. Pel que fa a l'àmbit eclesiàstic l'església de l'Espelt encara resta sotmesa a la parròquia odenenca de la qual no es desvincularà definitivament fins a finals d'aquesta mateixa centúria.

En la descripció que fa Pascual Madoz a la meitat del segle XIX, del que ell mateix denomina “*cuadra*” de l'Espelt es ratifica aquesta dependència eclesiàstica i la submissió a l'Ajuntament d'Òdena. Defineix els terrenys que l'envolten com de mitjana qualitat i en gran part força muntanyosos, fertilitzats per les aigües del riu “*Noya*” que mouen les rodes de tres molins fariners, referint-se al molí Blanc, al molí del Boix i al molí Nou. En aquest moment l'Espelt tenia 66 habitants dedicats al cultiu del blat, dels llegums, bastant de vi i en menor quantitat a la producció d'oli; es comptabilitzaven 20 veïns de cadastre.(65)

ELIMINACIÓ DELS SENYORIUS FEUDALS

El 6 d'agost de 1811 les Corts de Cadis emeten un Decret, el número 83, que va afectar molt directament al senyoriu de l'Espelt, així com també a la resta dels règims encara feudals que persistien a la nostra comarca i per extensió, en tractar-se d'un decret general, a tots els senyorius d'arreu de l'estat espanyol.(66) Aquest decret inicial fou desenvolupat posteriorment per la Llei de 3 de maig de 1823 i ambdós restablerts per Decret de les Corts de 20 de gener de 1837.

El Decret de 1811 incorporava a la nació tots els senyorius jurisdiccionals; abolia els estatuts de vassall i vassallatge; tots els contractes establerts entre senyors i vassalls es consideraven a partir d'aleshores com a contractes de particular a particular; abolia tots els privilegis exclusius, privatus i prohibitius que tinguessin el mateix origen de senyoriu, com són els de caça, pesca, forns, molins, aprofitament de les aigües i muntanyes. A partir d'aquell moment ningú no podia considerar-se *senyor* de vassalls, exercir jurisdicció, nomenar jutges, ni usar dels privilegis i drets que el mateix Decret regulava. Per altra banda s'establien mecanismes per tal

(64) *Íd.*, (53). (2).

(65) Pascual MADOZ. *Catalunya al Diccionario Geográfico*. 1849.(I), pàg.498. Curial, Barcelona, 1985.

(66) Alfonso GARCIA-GALLO. *Antología de Fuentes del Antiguo Derecho. Manual de Historia del Derecho Español*. Tomo II. Madrid, 1975. pàg. 1206-1207.

d'indemnitzar els titulars dels senyorijs obtinguts per recompensa de serveis reconeguts i de reintegrament del capital aportat als títols de caràcter oneros en el moment de la seva adquisició.

Per altra banda el mateix Decret, emès per tal de *“remover los obstáculos que hayan podido oponerse al buen régimen, aumento de población y prosperidad de la Monarquía española”*, regulava la nova situació municipal, decretant que *“se procederá al nombramiento de todas las justicias y demás funcionarios públicos por el mismo orden y según se verifica en los pueblos de realengo. Los corregidores, alcaldes mayores y demás empleados cesarán desde la publicación de este Decreto, a excepción de los Ayuntamientos y alcaldes ordinarios, que permanecerán hasta fin del presente año.”*.

La resposta del Senyor de la Conca d'Òdena no es féu esperar i el 23 d'agost de 1867(67), D. Luis de Villanueva Fernández de Córdoba, Duc de Medinaceli, va formular una demanda davant del Jutge d'Igualada, prèvia citació del promotor fiscal, en representació de la Hisenda i dels alcaldes i ajuntaments dels llocs d'Òdena, La Pobla de Claramunt, Sant Quintí de Mediona, Fillol, Mediona, Vilanova del Camí, Carme, Castellolí, Vilanova d'Espoia, Jorba, Orpí, Montbui, Rubió, l'Espelt, Capellades i Casa de Vilanova d'Espoia, en representació de les universitats i particulars de les referides viles i pobles, va sol·licitar la declaració que el senyoriu territorial i pairal de la baronia d'Òdena no era per la seva naturalesa incorporable a la nació, ja que s'havien complert les condicions amb què el mateix fou concedit, per la qual cosa havia de quedar reduït a la classe de propietat particular i, com de particular a particular considerats, els pactes i convenis realitzats entre la referida Baronia i les universitats i particulars del propi territori sobre aprofitament de terres, censos i d'altres d'aquesta espècie, restant obligades les referides universitats i particulars a contribuir amb les prestacions territorials que pagaven a l'actor abans de la publicació de les lleis dels senyorijs. El jutjat inicialment va dictar sentència declarant que el senyoriu territorial o pairal de la baronia d'Òdena no era, per la seva naturalesa incorporable a la nació, i que es complien les condicions amb què fou concedit. Havia de considerar-se reduït a la classe de propietat particular, i com de particular a particular, els pactes i convenis realitzats entre el baró d'Òdena i les universitats i particulars d'aquest territori. En virtut d'aquesta declaració, les universitats i particulars restaven obligats a contribuir amb les prestacions territorials que pagaven abans de la publicació de les lleis de senyoriu de 1811, 1823 i 1837. Aquesta primera sentència fou apel·lada pel Liquidador dels drets reals i pels ajuntaments de Mediona, Tous, Montbui i Òdena, pronunciant la sala primera del civil de l'Audiència de Barcelona una segona sentència el 9 de desembre de 1896, per la qual, revocant la sentència apel·lada, va absoldre de la demanda als ajuntaments demandats, sense fer expressa condemna de costes a cap de les dues instàncies.

Els Medinaceli però continuaren en els seus tretze i Doña Maria del Carmen Fernández de Córdoba y Pérez de Barradas, com a administradora del testament de D. Luis Tomás de Villanueva Fernández de Córdoba, duque de Medinaceli, va interposar un recurs de casació davant del Tribunal Suprem. El 2 de juny de 1898 es va dictar sentència, ratificant l'anterior de l'Audiència de Barcelona, condemnant a

més a la demandant al pagament de les costes. D'aquesta manera i d'una forma ja definitiva l'Espelt i totes les altres viles i pobles integrats fins aleshores en la baronia de la Conca d'Òdena quedaven lliures del jou feudal i el domini senyorial restava totalment extingit.

MOVIMENT ASSOCIATIU

Un cop incorporat l'Espelt al municipi d'Òdena, aquest es configurà com un dels nuclis més actius en els moviments associatius i socials del terme. A finals del segle XIX i inicis del XX es crearen a Òdena un total de cinc societats o associacions amb diferents finalitats(68) : "*San Sebastián*", fundada el 12 de setembre de 1888, dedicada a la beneficiència; "*Centro Católico*", de caràcter religiós i fundada el 12 de maig de 1898; "*La Unión*", fundada el 20 de gener de 1898, amb finalitats d'esbarjo i diversió; "*Centro Fraternal Instructivo de Òdena*", fundat el 21 de març de 1906 per tal de treballar en favor de la cultura, instrucció i dels principis republicans, democràtics i federalistes; i "*Centro de la Unión Odenense*", constituït a l'Espelt el 13 de març de 1889 amb finalitats recreatives i d'esbarjo. Aquesta societat que tenia la seu a l'actual Centre de l'Espelt tenia un caràcter independent, exclòs de tota activitat política segons consta en el seu propi reglament. El 20 de setembre de 1909 el seu president era Juan Torrents Altimira i comptava amb un total de 28 socis, mentre el "*Centro Fraternal Instructivo*" al nucli d'Òdena disposava de cent vint-i-quatre afiliats. El 12 de juliol de 1910, "*La Unión de Òdena*", el "*Centro Católico*" i el "*Centro de la Unión Odenense*", es trobaven dissolts tot i que aquest darrer, uns anys després havia recuperat la seva activitat. A partir d'un informe del 31 d'octubre de 1935 dels mossos d'esquadra destinats a Òdena, el subcaporal, Juan Miró, i els mossos Juan Jové Filella i Laureano Carbonell Malloll, podem constatar com el mencionat Centre rebia constants agressions materials, fruit dels enfrontaments entre els diferents sectors polítics de la localitat, previs a la darrera guerra civil.

Des d'aquests primers anys del segle XX l'Espelt, tot i restar en moltes ocasions marginat en les inversions públiques municipals, ha estat un dels nuclis més destacats quant a participació en les activitats polítiques i ciutadanes d'Òdena. Els seus homes han ostentat càrrecs de jutge de pau, regidor i fins i tot alcaldes com Antoni Solé Servitge (9-II-1911 a 25-II-1911), a inicis del present segle i Joan Estruch i Vallès en el present període democràtic.

Actualment l'Espelt, enclavat al sud-oest del terme d'Òdena compta amb 138 habitants entre el nucli i el seu entorn.

QUE SE N'HA FET DEL CASTELL DE L'ESPELT?

En l'actualitat no es disposen de suficients elements històrics per determinar l'enclau exacte, l'indret concret on s'alçaven les restes del castell de l'Espelt o potser per ser més rigorosos, de la casa-fortificada de l'Espelt. Tot i tenir referències, el cert

(68) Arxiu particular Josep-Vicenç Mestre i Casanova.

és que ens movem en el terreny de les hipòtesis, hipòtesis probables i versemblants, però que caldria contrastar amb estudis arqueològics més aprofundits que confirmessin que els vestigis que les diverses fons consideren més factibles, corresponen realment al castell de l'Espelt.

Mossèn Amadeu Amenós en un dels seus articles referia que “Nosotros recordamos haber visto los fundamentos del castillo de referencia, situados en un promontorio de dicho término, acabando los restos de su señorío feudal en la nobilísima familia Riera de nuestra ciudad, hace poco desaparecida”. Hi ha qui recorda encara restes d'uns enderroc i algunes fotografies ...

Segons informació proporcionada per Joan Martí i Figueras, i a partir de referències citades fa uns anys per mossèn Colomer sembla que les restes del castell de l'Espelt, tot i trobar-se a certa distància del nucli de població actual, podrien correspondre a les que recull la fotografia d'aquesta pàgina.

SANTA MAGDALENA DE L'ESPELT

Originàriament, amb l'aparició del castell de l'Espelt, aquest nucli de població es va dotar d'una església, una primera església, que inicialment consta com Santa Maria i, com Santa Magdalena des del segle XIV en endavant. Aquesta es considerarà com a sufragània de la parroquial de Sant Pere Apòstol d'Òdena, ja que tenia un terme petit i el volum de població de l'Espelt era reduït. A tall d'exemple i per tal de

corroborar aquesta sufraganeïtat, veiem com el 1323, quan Burdo d'Òdena, procurador del vescomte Ramon Folc VII de Cardona, presenta una ordre de Jaume II a Burdo de Rosanes, batlle reial de la vila d'Igualada i del castell de Montbui, pel qual se li dona possessió del castell de l'Espelt, l'acte se celebra : "*...constitutus person-liter in loco dez Espelt parrochie de Otina, ante ianuas hospicii venerabilis Bernardi de Castro Aulino,...*" (1).

Al segle XIV ja apareix sota l'advocació de Santa Magdalena. L'any 1318 "Sança Borrells y son marit Ramon de Puig d'Òdena, donats de la capella de Sta. María Magdalena del Espelt, acuden al Degà de Bages, Segarra, y Selves, anomenat Berenguer dels Archs, llavors resident en Manresa, reclamant contra diversos homens del Espelt, que tragueren de la casa dels donats als dits donats Sança i Ramon, y tancantla, se'n portaren les claus.- Lo Degà, per conducte de Pere del Mas, regent de la parroquia d'Òdena, mana als dits invasors que compareguen devant del dit Degà lo següent dijous, per exposar los motius de llur procehir" (2). Els donats de l'església de l'Espelt es dedicaven a més de tenir cura del manteniment del culte, a l'explotació de les terres que tenia assignada aquesta, en nom de l'Església .

Es desconeix l'indret on s'aixecava la primitiva església, possiblement de factura romànica, ni quan va ser abandonada per l'actual temple, un edifici de modestes proporcions i d'una simple línia constructiva, reedificat al segle XVII.

Des del segle XVIII almenys, tingué cementiri propi, reserva i fonts baptismals. El 1855 es decidí d'erigir-la en parròquia. Això no es realitzà fins el 1877 i se li assignà el poble de l'Espelt, que aleshores tenia 18 cases, més 17 de pagesia, entre elles les de la Bofia -que eren cases d'hortolans-, dos hostals, i un molí, amb un total de 12 cases, més tres cases de la parròquia de Montbui i dues de l'antiga sufragània de Sant Jaume Sesoliveres(3), que el 1920 restava sense culte i la imatge de Sant Jaume s'havia traslladat a l' església de l'Espelt, així com també les seves campanes, que segons un informe del regidor Estruc, es van col.locar, afegint dos forats més a l'espadanya de l'església.

Santa Magdalena de l'Espelt en convertir-se en parròquia tenia un terme parroquial ben delimitat: a tramuntana, Rubió; a llevant, Òdena; a migdia, Santa Maria d'Igualada i Santa Margarida de Montbui; i a ponent, Jorba. Cal recordar que el seu terme eclesial arribava fins al camí vell, ara carrer de Sant Magí i fins al carrer de la Salut i de Gaspar Camps.

L'església de l'Espelt fou totalment transformada el segle passat i a l'actual. Pel juliol de 1936 l'església i la rectoria foren destruïdes. Després de la guerra civil començà la llarga etapa de la reconstrucció. El dia 8 de novembre de 1970 es consagrà solemnement l'altar major, construït uns anys abans; també es realitzaren algunes obres de reforma, es pavimentà el terra amb mosaic i es pintaren les parets. Amb motiu del primer centenari de la parròquia, l'any 1977, es realitzaren obres de restauració i embelliment de la façana i parets exteriors del temple i d'acondicionament dels accessos al recinte.(4)

(1) A.D.M. , Sec. Conca. leg. 7, doc. núm. 418

(2) Joan SEGURA, Pvre. "HISTÒRIA D'IGUALADA" Volum segon. Els llibres de l'Ateneu Igualadí-3. Col.lecció HISTÒRIA-2. Igualada, 1978. pàg. 229.

(3) Antoni PLADEVALL. "PARRÒQUIES CENTENÀRIES. STA. MAGDALENA DE L'ESPELT". Full Diocesà.

(4) J.O.V. "Primer centenari de la Parròquia de l'Espelt". VIDA. núm 1204. 27 octubre 1977.

RECTOROLOGI SANTA MAGDALENA DE L'ESPELT(5)

ANYS

1877-1878	Rnd. Narcís Canbarons	ecònom.
1878-1879	Rnd. Narcís Canbarons	regent.
1879-1900	Rnd. Pau Font	rector.
1901-1904	Rnd. Joaquím Rovira	ecònom.
1904-1906	Rnd. Felip Rovira	ecònom.
1906-1908	Rnd. Josep Miralpeix i Serra ...	ecònom.
1908-1915	Rnd. Josep Miralpeix i Serra ...	rector.
		El 1915 rector a S.Pere de Torelló. Assassinat 2 març de 1936.
1915-1917	Rnd. Josep Cases Mas.	ecònom.
		El 1917 ecònom a Santpedor i el 1920 a Oristà. Rector de Llompart des de 1924. Assassinat 12 setembre 1936.
1917-1918	Rnd. Joan Bartés.	ecònom.
1918-1924	Rnd. Ricard Costa i Llorac	ecònom.
1924-1925	Rnd. Narcís Borràs i Aguilera ..	regent.
		Beneficiat Sta. Maria d'Igualada. Assassinat 23 d'agost 1936.
1925-1934	Rnd. Pau Aregal i Travesia	rector.
1935-1936	Rnd. Ventura Dot i Font	rector.
juliol 1936	Destrucció de l'església i rectoria.	
1937-1940	Rnd. Ricard Costa i Llorac	regent.
		Beneficiat Sta. Maria d'Igualada.
1940-1941	Rnd. Josep Terricabres i Puigrefagant	ecònom.
1942-1945	Rnd. Ricard Costa i Llorac	regent.
		Beneficiat Sta. Maria d'Igualada.
	Rnd. Isidre Puigrodon i Boladeras	regent.
		Regent de Jorba.
1945-1947	Rnd. Amadeu Amenós i Roca ..	ecònom.
		Arxiprest d'Igualada.
1947-1948	Rnd. Miquel Fitó i Pitxot	ecònom.
		Arxiprest d'Igualada.

(5) Arxiu Parroquial Sta. Magdalena de l'Espelt

1948-1949	Rnd. Pere Vinyas i Currius.	ecònom. Rector d'Òdena.
1949-1950	Rnd. Bernat Fargues i Genís. ...	ecònom. Resident a Igualada.
	Rnd. Carles Creus i Garriga	ecònom. Rector de Jorba.
1950-1950	Rnd. Miquel Fitó i Pitxot	ecònom. Arxiprest d'Igualada.
1950-1954	Rnd. Ignasi Colomer i Preses. ...	ecònom. Primer capellà monestir Sta. Teresa d'Igualada
1954-1955	Rnd. Ramon Prat i Creus	ecònom. Segon capellà monestir Sta. Teresa d'Igualada.
1955-1967	Rnd. Joaquím Font i Gassol	ecònom. Capellà de l'Hospital d'Igualada.
1967-1968	Rnd. Alfons Espina i Calveras	ecònom. Tercer capellà monestir Sta. Teresa d'Igualada
1968-1979	Rnd. Joan Valls. i Font	ecònom. Quart capellà monestir Sta. Teresa d'Igualada.
1979-1987	Rnd. Josep Molas	ecònom. Capellà de l'Hospital d'Igualada i de Rubió.
1987- 1994	Rnd. Salvador Bardulet Rnd. Miquel Codina Rnd. Josep M ^o Grané (diaca) ...	Rubió, Sta. Maria del Camí, Argençola, Carbasí, Montmaneu, Jorba i Maçana.
	Josep M. Masnau	
1994-	Rnd. Antoni Ma. Bausili	Rector d'Òdena

L'ESPELT: EVOLUCIÓ DEMOGRÀFICA

ANYS 1370 1378 1492 1497
L'ESPELT 1 foc — 6 focs 6 focs
ÒDENA — 52 focs 38 focs 38 focs

ANYS 1517 1553 1708 1716
L'ESPELT 7 focs 8 focs 8 cases 14 cases
ÒDENA 38 focs 41 focs 64 cases 60 cases

ANYS 1716 1717 1718
L'ESPELT 49 habitants 9 veïns 6 cases
ÒDENA 309 habitants 59 veïns 55 cases

ANYS 1719 1787 1819
L'ESPELT 14 veïns 18 habitants 11 veïns
ÒDENA 60 veïns 370 habitants 119 veïns

ANYS 1830 1830 1842 * 1842*
L'ESPELT 11 veïns 20 habitants — —
ÒDENA 119 veïns 740 habitants 140 veïns 616 habitants

*adscrit ja al municipi d'Òdena

FONTS ARXIVÍSTIQUES

A.C.A. Arxiu de la Corona d'Aragó.
A.D.M. Arxiu Ducal Medinaceli.
A.P.E. Arxiu Parroquial Santa Magdalena de l'Espelt.
A.P.O. Arxiu Parroquial de Sant Pere Apòstol d'Òdena.
A.M.O. Arxiu Municipal Ajuntament d'Òdena.
A.H.M.I. Arxiu Històric Municipal d'Igualada.

